

MEZINÁRODNÍ OSVOJENÍ

© Michaela Janočková, 2012

Co je to „mezinárodní osvojení dítěte“?

- I v mezinárodním měřítku platí definice přijetí cizího dítěte za vlastní
- Dítě a budoucí osvojitel pochází z různých států
- Stát původu x přijímající stát

Právní úprava

- Zákon o rodině
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí ze dne 25. 1. 1996 (procesní práva dítěte)
- Evropská úmluva o osvojení dětí ze dne 24. 4. 1967 (pouze 18 členů - Rada Evropy)
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ze dne 29. 5. 1993 - hlavní pramen práva - dle jejich ustanovení probíhají mezinárodní osvojení v ČR

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

- 29. 5. 1993, Haagská konference mezinárodního práva soukromého
- K 29. 2. 2012 má 85 smluvních států po celém světě
- ČR přistoupila 1. 7. 1999
- Pro ČR vstoupila v účinnost 11. 2. 2000
- Aplikovatelná pouze v případech, kdy je obvyklé bydliště budoucích osvojitelů a dítěte v různých smluvních státech Úmluvy
- Dále v prezentaci pouze jako „Úmluva“

Cíle Úmluvy

- Zajistit dítěti šanci vyrůstat v rodinném prostředí v atmosféře štěstí, lásky a porozumění
- Vytvořit záruky, aby se mezinárodní osvojení uskutečňovala v nejlepším zájmu dítěte
- Aby byla při MO respektována základní práva dítěte
- Vznik systému spolupráce mezi smluvními státy zajišťující respektování záruk
- Předcházení únosům, prodeji a obchodování s dětmi;
- Vzájemné uznávání rozhodnutí o osvojení dítěte, které bylo mezinárodně osvojeno v souladu s Úmluvou

Ústřední orgány podle Úmluvy

- Pro plnění povinností uložených Úmluvou a plnění jejich cílů byly v každém členském státu vytvořeny tzv. Ústřední orgány, resp. Pověřené organizace (čl. 6 Úmluvy)
- Vzájemná spolupráce pro ochranu dětí a realizaci cílů Úmluvy
- Poskytování informací
- Přijímání opatření (ve spolupráci s dalšími státními orgány) pro předejití nepatřičným ziskům v souvislosti s MO a bránění všem praktikám proti cílům Úmluvy
- V ČR je jako ústřední orgán určen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí - jeho činnost je vykonávána bezplatně

Princip subsidiarity

- Mezinárodní osvojení by mělo být až následným krokem
- Primárně by měla být zajištěna výchova dítěte v jeho biologické rodině
- Pokud toto není možné, měla by být zajištěna náhradní rodinná výchova v domovském státě - státě obvyklého bydliště dítěte
- Teprve po vyčerpání těchto možností přichází v úvahu mezinárodní osvojení
- Úmluva nemá sloužit jako prostředek pro plnění snů budoucích osvojitelů
- Úmluva a osvojení podle jejích ustanovení je službou státu pro dítě

Podnět k diskusi

- Je dle Vašeho názoru vhodnější vnitrostátní pěstounská péče či mezinárodní osvojení?

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

- Právní předchůdce úřadu byl založen již v roce 1930
- Státní orgán pod tímto názvem byl zřízen na základě § 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí - převzal a navázal na činnost Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže
- Úřad je ústředním orgánem podle Úmluvy (kromě jiného) - zajišťuje zprostředkování mezinárodních osvojení podle Úmluvy, a to jak do ciziny, tak z ciziny

Postup dle § 19 a násl. ZOR

- OSPOD - vyhledává děti a zároveň osoby vhodné stát se osvojiteli.
  - Vytvoří spisovou dokumentaci dítěte i žadatele + posoudí dle § 21 ZSPOD
  - postoupí neprodleně krajskému úřadu
- KÚ - první kolo matchingu
  - Po uplynutí lhůty (3 měs + 3 roky)=> MPSV
- MPSV - evidence z celé ČR, po limitu (3 měs + 6 měs)=> ÚMPOD
- V podrobnostech k postupu - viz prezentace k osvojení
- Matching - vyhledání vhodných osvojitelů pro konkrétní dítě (nikoli naopak)

Činnosti ÚMPOD - obecně

- ÚMPOD vede evidenci dětí vhodných k mezinárodnímu osvojení
- ÚMPOD vede evidenci žadatelů/možných budoucích osvojitelů - žadatelé jak z ciziny, tak i z ČR
- Poskytuje poradenství
- Zajišťuje komunikaci se zahraničními ústředními orgány dle Úmluvy
- Zprostředkovává tok informací (o právu ČR, o dítěti či žadatelích a dalších nezbytných pro zdárné plnění cílů Úmluvy)
- Shromažďuje a vyhodnocuje tzv. vývojové zprávy - viz dále

Konkrétní postup ÚMPOD - osvojení do ciziny 1.

- Postupem dle ustanovení ZSPOD je úřadu postoupena dokumentace dětí vhodných pro mezinárodní osvojení
- Na základě čl. 5 Úmluvy je ÚMPODu ze strany zahraničních ústředních orgánů poskytnuta spisová dokumentace zahraničních žadatelů o osvojení dítěte z ČR
- Úřad zkontroluje úplnost a aktuálnost dodaných informací
- Poradní sbor pro mezinárodní osvojení

Konkrétní postup ÚMPOD

- osvojení do ciziny 2.

- ÚMPODem je poradnímu sboru navrženo pro každé dítě několik vhodných žadatelů o jeho osvojení
- Poradní sbor vybere konkrétní žadatele
- Úřad kontaktuje ústřední orgán státu žadatelů - tzv. Matching letter
- Jsou zaslány základní informace o dítěti - pokud mají žadatelé zájem o osvojení dítěte, přijíždí do ČR pro uskutečnění tzv. Interakce

Konkrétní postup ÚMPOD

- osvojení do ciziny 3. - Interakce

- Vybrání žadatelé o osvojení přijíždí do ČR na seznámení se s dítětem
- Žadatelé na své vlastní náklady pobývají buď přímo v zařízení, ve kterém je dítě umístěno, případně v jeho blízkosti
- Ve spolupráci s psychology, pracovníky zařízení, kde je dítě umístěno, a dalšími odborníky probíhá postupně seznámení dítěte s možnými budoucími osvojiteli a je navázán kontakt
- Kontakt probíhá nejdříve na krátkou dobu a za přítomnosti dalších osob, postupně se prodlužuje a je možný i krátkodobý pobyt mimo ústav (např. přes noc)

Konkrétní postup ÚMPOD

- osvojení do ciziny 4. - Interakce

- Interakce trvá nejméně 2 týdny, typicky však déle
- Její průběh je monitorován a vyhodnocován, v případě problémů je poskytováno poradenství a pomoc
- Po jejím ukončení je v případě zdárného průběhu a v případě, že se osvojení dítěte zdá být v jeho nejlepším zájmu a ku jeho prospěchu, vydává úřad souhlas se svěřením dítěte do předadopční péče a dítěti je zajištěn cestovní doklad
- O výsledku je informován zahraniční ústřední orgán (jeho souhlas viz čl. 17 Úmluvy) a jsou zajištěna povolení pro vstup dítěte do státu budoucích osvojitelů, resp. Povolení k pobytu dítěte

Konkrétní postup ÚMPOD

- osvojení do ciziny 5. - Vývojové zprávy

- ÚMPOD jako Ústřední orgán ČR podle čl. 20 Úmluvy vyžaduje, aby ústřední orgán přijímajícího státu po přemístění dítěte k budoucím osvojitelům zajišťoval tzv. Follow up reports = vývojové zprávy
- Zprávy jsou zasilány po 1, 3, 6, 9, 12, 18, 24, 36, 48 měsících pobytu dítěte v přijímajícím státě
- Rodina budoucích osvojitelů spolupracuje s ústředním orgánem přijímajícího státu a v případě problémů se začleněním dítěte je možno přijmout určitá opatření pro nápravu - krajním řešením je návrat dítěte do ČR

Konkrétní postup ÚMPOD

- osvojení do ciziny 6. - Vývojové zprávy a řízení o osvojení

- Po uplynutí 6 měsíců pobytu dítěte v přijímajícím státě a doručení 3 vývojových zpráv mohou žadatelé o osvojení požádat ÚMPOD o vydání souhlasu s osvojením
- Vývojové zprávy jsou pečlivě vyhodnocovány, zda je osvojení v zájmu dítěte a ku jeho prospěchu
- Pokud je vše v pořádku, vydá ÚMPOD rozhodnutí o souhlasu s osvojením ve smyslu čl. 20 Úmluvy
- Řízení o osvojení probíhá v přijímajícím státě
- O jeho výsledku je ÚMPOD informován + i nadále jsou doručovány vývojové zprávy, a to až do 4 let po odcestování dítěte z ČR

Rozhodnutí o osvojení

- Rozhodnutí o osvojení vydává příslušný orgán přijímajícího státu - většinou soud
- Rozhodnutí je podle čl. 23 a násl. Úmluvy v zásadě vždy uznáváno napříč členskými státy - výjimky viz čl. 24 Úmluvy (zájem dítěte a osvojení dítěte je ve zjevném rozporu s veřejným pořádkem) + je možno prohlásit výhradu k automatickému uznávání (čl. 25 Úmluvy)
- S ohledem na věk a vyspělost dítěte bude zachováno právo dítěte na to být slyšeno, mít přístup k informacím o řízení a moci se v něm vyjádřit

Princip anonymity osvojení

- Úmluva se vztahuje na osvojení, které vytvoří trvalý vztah mezi rodiči a dětmi
- Úmluva předpokládá existenci právní úpravy osvojení, kdy není ukončen právní vztah dítěte k jeho biologickým rodičům
- Budoucí osvojitelé nebudou mít žádné styky s rodiči dítěte či osobou, jež má dítě v péči, dokud nebudou splněny podmínky čl. 4 písm a-c) a čl. 5 písm. a) Úmluvy
- Orgány smluvních států zajistí:
  - Ochranu informací o rodičích dítěte a zdravotním stavu
  - Dítě nebo jeho zástupce budou mít k těmto informacím přístup pod vhodným vedením a v rozsahu, jež upravuje právo dotčeného státu
  - Ústřední orgány si předávají informace bez prozrazení totožnosti rodičů dítěte, pokud ve státě původu jejich totožnost nesmí být odhalena (čl. 16 odst. 2 Úmluvy)

Princip ochrany před finančními a jinými zisky z mezinárodního osvojení

- Ochrana před obchodováním s dětmi a využíváním materiální tísne rodičů dětí
- Souhlas s osvojením musí být informovaný a bezplatný (jak rodičů, tak i případně dítěte), souhlas matky až po porodu
- Ústřední orgány učiní všechna potřebná opatření, aby předešly nepatřičným finančním nebo jiným ziskům v souvislosti s MO a bránily všem praktikám, které jsou v rozporu s cíli Úmluvy čl. 8 Úmluvy
- Pověřené organizace - čl. 11 Úmluvy - neziskové cíle, kontrola finanční situace ze strany státu
- čl. 32 - nikdo nesmí mít nepatřičný finanční ani jiný zisk z činnosti týkající se mezinárodního osvojení + úprava nákladů + odměňování zaměstnanců zainteresovaných orgánů

Osvojení dítěte ze zahraničí - ČR jako přijímající stát

- Členské státy Úmluvy se de facto rozdělily na státy původu a na státy přijímající. Státy vystupující v obou rolích jsou spíše výjimkou. ČR se o to snaží.
- Bylo osloveno množství členských států Úmluvy s nabídkou navázání spolupráce, kdy by ČR působila jako přijímající stát
- Bohužel minimální odezva (reagovalo pouze 6 států), podmínky požadované státem původu jsou mnohdy obtížně splnitelné
- V ČR jsou pod garancí státu zajišťována pouze osvojení podle Úmluvy - vedle toho existují také tzv. Nehaagská osvojení - ze států, jež nejsou stranou Úmluvy

Osvojení mimi Úmluvu

- Je možno osvojit dítě ze zahraničí i mimo postup stanovený Úmluvou - z jiných států než jsou členské státy Úmluvy, podle vnitrostátního práva vybrané země
- V takových případech však nelze zajistit naplnění principů Úmluvy, zejména nejlepšího zájmu dítěte a bezúplatnosti osvojení
- Možné problématické okruhy: zejména
  - Nejistý původ dítěte a jeho osvojitelnost - možné zneužití tísne rodičů, obchod s dětmi, únosy
  - Negarantované informace o zdravotním stavu dítěte
  - Nebezpečí nepřijatelných finančních toků v návaznosti na osvojení

Statistické údaje

- Počet dětí svěřených do preadopční péče:
- 2010 - 30 chlapců + 6 dívek; 33 ve věku 1-5 let
  - Nejvíce Itálie (11), Švédsko (9), Německo (7)
- 2011 - 30 chlapců + 11 dívek; 36 ve věku 1-5 let
  - Nejvíce Itálie (10), Švédsko (9), Německo (8)
- Za celou dobu účinnosti Úmluvy 2000 - 2011
  - 261 chlapců + 120 dívek
  - do 1 roku - 14; 1-5 let - 313; 5-9 let - 52; 9 a více let - 2
  - Nejvíce Dánsko (145), Německo (84), Itálie (59) a Švédsko (43)

Zdroje informací:

- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí www.umpod.cz
- Haagská konference mezinárodního práva soukromého www.hcch.net - sekce International Child Adoption
- Rada Evropy - www.coe.int
- Judikatura k osvojení (i mezinárodnímu) - Evropský soud pro lidská práva - <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>